

ריוח בין הפרשיות בתפלין ובמזוזות, לתקנת רבינו הזקן

קטעים משוע"ר – הקשורים לנושא השיעור

ירושלמי מגילה פ"א ה"ט, לגירסת הרמב"ם (הל' תפילין פ"ב ה"ב)
פתוחה מראשה - סתומה, פתוחה מסופה - פתוחה, פתוחה מיכן ומיכן - סתומה.

ירושלמי שם, לגירסת התוס' (מנחות לב, א ד"ה והאידינא) וס' התרומה (סי' ר)
פתוחה מראשה - פתוחה, פתוחה מסופה - פתוחה, פתוחה מיכן ומיכן - סתומה.

פתוחה מסופה (פתוחה – לדברי הכל)

וכתבתם על מזוזות ביתך ובשעריך

והיה אם שמע תשמעו אל מצותי אשר אנכי מצוה אתכם

סתומה לדברי הכל

מזוזת ביתך ובשעריך

והיה אם שמע תשמעו

פתוחה מראשה (סתומה להרמב"ם, ופתוחה להרא"ש)

והיו לטטפת בין עיניך וכתבתם על מזוזות ביתך ובשעריך

והיה אם שמע תשמעו אל מצותי אשר

סתומה להרא"ש

והיו לטטפת בין עיניך וכתבתם על מזוזות ביתך ובשעריך

והיה אם שמע תשמעו אל מצותי אשר אנכי מצוה אתכם

פתוחה מיכן ומיכן

(סתומה להרמב"ם ולס' התרומה, ופתוחה להרא"ש)

וכתבתם על מזוזות ביתך ובשעריך

והיה אם שמע תשמעו אל מצותי

סתומה להט"ז

לטטפת בין עיניך וכתבתם על מזוזות ביתך ובשעריך

והיה אם שמע תשמעו אל מצותי אשר אנכי מצוה

שוע"ר סי' לב

נ ד' פרשיות של יד הואיל והן נכתבות בקלף אחד ושייך בהן פתוחה וסתומה, שכשמניח מקום חלק בסוף שיטה אחרונה של פרשה ראשונה כדי ט' אותיות ומתחיל פרשה שלאחריה בראש השיטה בדף הב' הרי פרשה שלאחריה נקראת פתוחה, כמו שבספר תורה נקראת פרשה המתחלת בראש הדף פרשה פתוחה כשיש ריוח כדי ט' אותיות לפניו בסוף שיטה אחרונה שבדף הקודם. לפיכך צריך לכתוב בשל יד כל פרשה כמו שהיא בספר תורה אם פתוחה פתוחה ואם סתומה סתומה, דהיינו שצריך להניח מקום חלק כדי ט' אותיות בסוף שיטה אחרונה שבפרשת קדש, כדי שפרשת והיה כי יביאך שיתחיל בראש השיטה הא' שבדף הב' תהיה פרשה פתוחה כמו שהיא בתורה, ואם עשאה סתומה פסולה...

אבל פרשת והיה אם שמוע שהיא סתומה בתורה צריכה להיות ג"כ סתומה בתפילין, ואם עשאה פתוחה יש מי שפוסל. ויש מכשירין בדיעבד. שאף שבתורה היא סתומה מכל מקום כיון שבתורה אינה סמוכה כלל לפרשת שמע אין זה נחשב שינוי מה שהריוח שבינה לפרשת שמע הוא פתוח ולא סתום כמו שסתום הריוח שלפניה בתורה, כיון שגם בתורה אין הריוח סתום בפרשת שמע שלפניה ויש בינה לפרשת שמע שבתורה ריוח הרבה פתוח, משא"כ פרשת שמע אף שאינה סמוכה בתורה לפרשת והיה כי יביאך אין זה מועיל כלל לשלא יצטרך לעשות פתוחה. וכן עיקר.

נא וסתומה שבתורה יש לה ד' צורות, אחת לדברי הכל, וגי' נחלקו בהן הרמב"ם והרא"ש, המכשיר בזו פוסל בזו והמכשיר בזו פוסל בזו.

דהיינו שאם סיים איזה פרשה בתחילת איזה שיטה וכתב אפילו תיבה אחת מאותה פרשה בראש שיטה זו, ואח"כ הניח מקום חלק כדי ט' אותיות בשיטה זו, ואח"כ התחיל פרשה שלאחריה בשיטה זו עצמה וכתב אפילו תיבה אחת בשיטה זו מפרשה שלאחריה, הרי פרשה שלאחריה נקראת סתומה לדברי הכל.

אבל אם סיים איזו פרשה בסוף השיטה או בפחות מכדי ט' אותיות מסוף השיטה, והניח חלק בשיטה שלאחריה כדי ט' אותיות, והתחיל פרשה שלאחריה, הרי פרשה זו שלאחריה נקראת פתוחה להרא"ש, אבל להרמב"ם גם זו סתומה היא ... וה"ה אם סיים איזה פרשה והניח חלק כדי ט' אותיות בסוף שיטה זו אחר שסיים הפרשה, ולא התחיל פרשה שלאחריה מיד בראש שיטה שלאחריה אלא הניח מעט ריוח אפילו פחות מכדי ט' אותיות ואח"כ התחיל פרשה שלאחריה, הרי פרשה זו שלאחריה נקראת סתומה להרמב"ם, שכל שאין הפרשה מתחלת בראש

השיטה ויש לפניה ריוח כדי ט' אותיות בין באותה שיטה בין בשיטה שלפניה היא סתומה להרמב"ם אפילו היא בראש דף הב'.

אבל להרא"ש כל שיש ריוח בכדי ט' אותיות בין בראש השיטה בין בסוף השיטה הרי הפרשה שלאחריה נקראת פתוחה.

ואם סיים איזה פרשה בסוף שיטה או בפחות מכדי ט' אותיות מסוף השיטה והניח שיטה אחת שלימה פנויה והתחיל פרשה שלאחריה בראש שיטה שלישית או בפחות מכדי ט' אותיות מראשה, להרא"ש נחשב מקום החלק של שיטה הפנויה שבין הפרשיות האלו כאלו הוא חלק באמצע שיטה בין ב' פרשיות והרי הפרשה הב' נקראת סתומה, אבל להרמב"ם היא פתוחה.

נב והנה בתפילין אי אפשר לעשות פרשת והיה אם שמוע שתהא סתומה לדברי הכל, שהרי אין כותבין לפניה כלום באותה שיטה שמתחילין אותה בה, שפרשת שמע מסתיימת בדף בפני עצמו והיא בדף בפני עצמו ... אין לה תקנה [אלא] או לעשותה סתומה להרא"ש ולא להרמב"ם כגון שיניח שיטה אחת פנויה ויתחילנה בשיטה הב', או לעשותה סתומה להרמב"ם ולא להרא"ש כגון שלא יתחילנה בראש השיטה אלא יניח לפניה ריוח כדי ט' אותיות בראש השיטה שאז היא סתומה להרמב"ם.

ומכל מקום יזהר שלא להניח ריוח בסוף פרשת שמע כדי ט' אותיות ... כיון שהריוח שבסוף השיטה הוא סימן לפתוחה שכשאינן שם ריוח אחר זולתו בשיטה שלאחריה תהיה הפרשה שלאחריה פתוחה, וכשאינן ריוח כשיעור בסוף השיטה היא סימן שלאחריה תהיה סתומה, א"כ בתפילין שביד הסופר לעשות כמו שירצה יש לו לסיים פרשת שמע בסוף שיטה או בפחות מכדי ט' אותיות מסוף השיטה כדי להורות שפרשה שלאחריה היא סתומה ... ואם אירע לו שהניח בתפילין כדי ט' אותיות בסיום פרשת שמע א"צ להניח בתחלת פרשה שלאחריה כדי ט' אותיות אלא מעט ריוח.

אבל אם לא הניח כדי ט' אותיות בסיום פרשת שמע ולא בהתחלת פרשה שלאחריה אע"פ שבצירוף שניהם יחד יהא כדי ט' אותיות ויותר אין מצטרפין זה עם זה והרי אין כאן פ[רש]ה כלל כיון שאין ריוח ט' אותיות במקום אחד. ויש מי שאומר שמצטרפין זה עם זה ונעשה על ידי כן פרשה שלאחריה סתומה להרמב"ם ואפשר גם להרא"ש ולכן יש לעשות כן לכתחלה כדי לצאת ידי שניהם לפי דבריו, אבל יש לחוש לסברא הראשונה שלא להכניס את עצמו לספק תפילין פסולין, שהרי לפי סברא הא' שאין כאן פרשה כלל הן פסולין אליבא דכ"ע אפילו בדיעבד, משא"כ כשעשאה פתוחה העיקר כהמכשירים בדיעבד.

נג וכיון שאי אפשר לעשותה סתומה לדברי הכל נוהגין בהרבה מדינות לעשותה סתומה להרמב"ם, לפי שכן עיקר ... שהעיקר הוא שבדיעבד כשר בכל ענין...

קונטרס אחרון שם

יב אמר הכותב: ידוע ומפורסם לכל הסופרים מובהקים דמדינתנו, שהנהיג הרב להניח ריוח דווקא בסוף פרשת שמע כשיעור ט' אותיות, וגם קודם התחלת פרשת והיה אם שמוע להניח ריווח כשיעור ט' אותיות (וראיתי כתוב הדור על זה אצלו פלפול עמוק וחרין באריכות גדול, וחבל על דאבדין), בין בתפילין בין במזוזות. אלא שבתפילין הריוח שבסוף פרשת שמע וכן קודם התחלת והיה אם שמוע כשיעור ט' אותיות גדולות, דהיינו כשיעור ג' פעמים אשר, ובמזוזה אין צריך להיות הריוח רק כשיעור ג' יודי"ן סוף פרשת שמע וכשיעור ג' יודי"ן קודם התחלת פרשת והיה אם שמוע. ובשעה שכתב השולחן ערוך שלו נמשך אחר דעת הבית יוסף בשולחן ערוך שלו, ואחר כך חזר בו.

שו"ת סי' א

הנה מ"ש הטי"ז ... נמשך אחר תשובת מהר"ם פדואה כמבואר בסיום דבריו, ומהר"ם פדואה למד מהסמ"ק הלכות מזוזה, ובסמ"ג שם ביאר בפירושו דברי הירושלמי, פתוחה מכאן ומכאן סתומה, בכהאי גוונא שאין במקום אחד כשיעור, וכתב דהירושלמי דווקא לענין מזוזה אתמר ... ואם כן, אין ללמוד משם לתפילין ... דמהני במזוזה להכירא בעלמא, דלא ילפינן תפילין ממזוזה כלל...

והתוס' והרא"ש שתמהו על פירוש זה ופירשו פירוש אחר בירושלמי, היינו לפי גרסתן ברישא, פתוחה מראשה פתוחה ופתוחה מסופה פתוחה, ואהא קשיא להו, דאמאי פתוחה מכאן ומכאן סתומה, דלמה יגרע מפתוחה בראשה לבד ... מיהו בספר התרומה שם משמע דסברת ר"ת אינה מוכרחת כל כך, דאדרבא פתוחה מסופה ומראשה גרעי טפי מאילו היתה פתוחה במקום אחד מסופה או מראשה. ולכן לא תמה על הירושלמי דאמר פתוחה מכאן ומכאן סתומה, אפילו לגרסת התוס' דגרסי ברישא, פתוחה מראשה פתוחה ומסופה פתוחה, דלאו הא בהא תליא.